

AFRİKA'DA ERİYEN DEMOKRASİ: GINE'DE 5 EYLÜL 2021 DARBESİ

DR. VOLKAN İPEK

Yeditepe Üniversitesi ORSAM

“

Gine'deki 5 Eylül 2021 darbesinin arkasında, pek çok Afrika darbesinde olduğu gibi uluslararası müdahalelerin yanı sıra ekonomik ve siyasi nedenlerin de olduğu unutulmamalıdır.

”

Yaz sezonu transfer gelişmelerinde Süper Lig kulüplerinden Galatasaray SK diğer kulüplere göre fazladan bir diplomatik çaba göstermek zorunda kaldı. İtalya'nın Roma kulübünde oynayan Gineli Amadou Diawara'yı kadrosuna katmak isteyen Galatasaray SK, oyuncu 2022 Dünya Kupası elemeleri için Fas ile oynanan maçta Gine'de olduğu için Türkiye'ye gelemedi. Diawara'nın Türkiye'ye gelememesinin nedeniyse 5 Eylül 2021 tarihinde ülkede yaşanan askerî darbeydi. Galatasaray SK'nın kadro yapısını etkileyen Gine'deki 5 Eylül 2021 darbesi 2009 yılında cumhurbaşkanı seçilen 83 yaşındaki Alpha

Condé'ya karşı yapıldı. Türkiye-Gine ilişkilerinde bu şekilde bir etkisi de bulunan darbe sürecinin boyutlarını anlamak bölge gelişmelerini kavrama açısından değerlidir.

GİNE'DE 5 EYLÜL 2021 DARBESİ

Göreve gelmeden önceki seçim propagandasında halka

pek çok söz veren ancak göreve geldikten sonraki ilk dört yıl bu sözlerle ilgili somut bir adım atmayan Condé, 2013 yılındaki se-

çimleri ertelemek isteyince 9 kişinin öldürüldüğü 220 kişinin de yaralandığı protestoların başlamasına neden oldu. Condé'nin etnik grubu olan Malinkelerle diğer etnik gruplardan biri olan Fulalar arasında çatışmalara dönen protestolardan sonra Condé seçimleri yapmaya karar verdi ancak bu sefer de 2014 yılında Ebola epidemisiyle uğraşmak zorunda kaldı. Condé'nin olağanüstü hâl ilan ettiği Gine'de 2 milyon ço-

cuğun gittiği 10.000 okul kapandı, futbol ligleri iptal edildi ve ordu sal-

gının başladığı Wombe şehrinde belediyeye darbe yaparak yönetimi ele geçirdi.

Tüm bu olaylara rağmen Condé epideminin 4500 vakayla ve 3000 ölümle sona erdiği 2015 yılında yeniden cumhurbaşkanı seçildi.

Aynı yıl Fransız Rio Tinto Simandiu şirketinin Gine madenlerinin kendilerine açılması için kendisine 10,5 milyon dolar teklif ettiği id-

dialarıyla yüzleşen Condé, halkını durumun aksine ikna edemedi ve saygınlığını iyice kaybetti.

2019 yılının sonuna doğru cumhurbaşkanlığını üçüncü döneme taşımak için anayasayı değiştirmek adına referanduma gitmek isteyince halk isyan etti ve 2020 yılının Mart ayında ülkede ikinci bir protesto dalgası başladı.

O günden bugüne bir türlü sorunları çözülmeyen Gine halkı bu defa 5 Eylül 2021 tarihinde Yarbay Mamady Doumbouya'nın liderlik ettiği darbeye tanık oldu ve Condé'nin cumhurbaşkanlığı sona erdi.

Cumhurbaşkanlığı Sarayı'ndan çıkarken Condé'ye "Saçının bir teline bile zarar verdik mi?" diye soran Doumboya'nın ilk açıklaması "Artık bu ülkede siyasal hayat kişiselleşmeyecektir. Gine siyasetini tek bir adama değil Gine halkına teslim edeceğiz" şeklinde oldu. Anayasayı ve hükümeti lağvettikten sonra kameraların karşısına bir kez daha geçen darbeci Doumboya "Şu ülkemizin yollarına, hastanelerine bir bakın, artık uyanma zamanıdır" dedi. 13 milyon nüfuslu Gine'nin demokratik yollarla seçilen ilk cumhurbaşkanı olan ve ilk seçildiği 2009 yılında Gine'nin Mandelası olacağını söyleyen Alpha Condé'nin 12 yıllık dönemi darbeci Doumboya'nın bu sözleriyle kapandı.

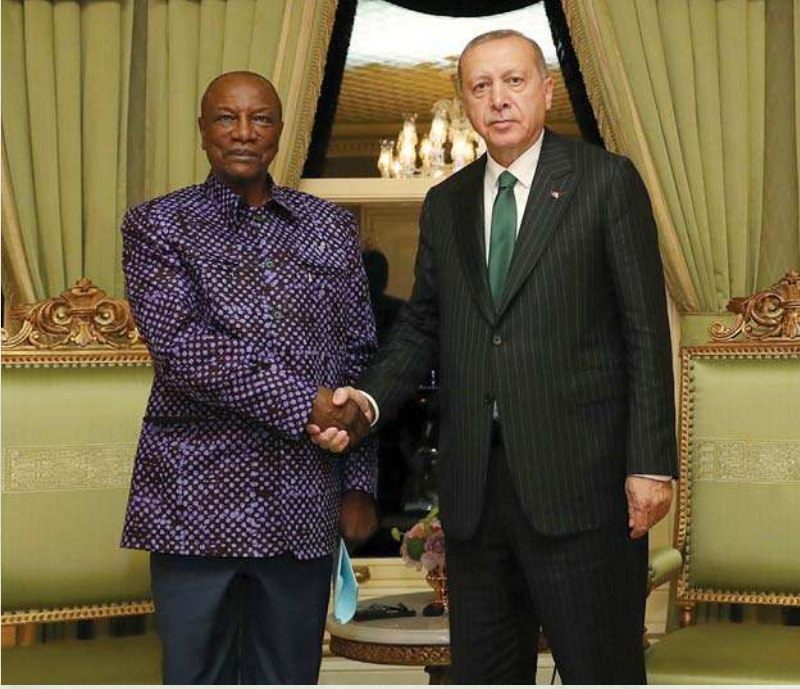
Gine'deki 5 Eylül 2021 darbesinin arkasında, pek çok Afrika darbesinde olduğu gibi uluslararası müdahalelerin yanı sıra ekonomik ve siyasi nedenlerin de olduğu unutulmamalıdır. Toplam nüfusun %70'inin günde 3 dolarla yaşadığı Gine'de yoksullukla mücadele Condé'nin ikinci döneminde iyice bırakılmıştı. Yolsuzlukların sürekli artış gösterdiği Gine'de ekonomik durum öyle bir noktaya geldi ki tüm ülkelerin ortalama aylık 250.000 doz Kovid-19 aşısı aldığı günümüzde Gine haziran ayında sadece 25 doz aşı alabildi. Darbeden önce hükümet vergileri arttırdıncaya benzin fiyatlarının bir anda %20 artış göstermesi bir yana Gine'nin alüminyum yapımında kullanılan boksitin dünyadaki en geniş rezerv yatağına sahip olmasına rağmen bunu bir türlü kişi başına düşen gelire yansıtamaması da ayrı bir sorun oldu. Ekonomik sorunların yanında Gine demokratik kurumlarının ve kültürünün

de zayıflığı ayrı bir sorun teşkil etmekteydi.

Ülkenin bağımsızlıktan sonra demokratik yollarla seçilen ilk Cumhurbaşkanı Alpha Condé'nin muhalefet kanadının lideri Cellou Dalein Diallo'yu sürekli baskılaması, üstelik bunu yaparken Gine Ordusunu Diallo'nun evinin yakınlıklarına konumlandırması ülkedeki demokrasi sorunlarına önemli bir örnektir. Ayrıca Batı Afrika'daki siyasi gelişmelerin de 5 Eylül 2021 darbesi üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir. Mali'de bir yılda gerçekleşen iki darbenin ve Çad'da Nisan 2021 yılında gerçekleşen darbe girişiminin Gine Ordusunu cesaretlendirdiği yerel faktörlerin yanı sıra bölgesel bir unsur olarak not edilebilir. Bunun yanında özellikle Batı Afrika ülkelerinin üyesi oldukları Batı Afrika Ekonomik Birliğinin (ECOWAS) demokrasi yanlısı ve darbe karşıtı tutumuna pek de saygı gösterdikleri söylenemez. Ek olarak, Batı ülkelerinin Afrika'dan ve Asya'dan yavaş yavaş çekilme kararı almaları da bu bölgedeki orduların harekete geçmelerini ve darbe yönetimini zorlamalarını sağlamaktadır. Fransa'nın artık "Teröristan" adı verilen Burkina Faso-Mali-Nijer bölgesinden, Amerika'nın Afganistan'dan, Irak'tan ve Somali'den çekilme kararı almaları Batı ülkelerinin güneydeki ve doğudaki demokrasi kollama görevlerinin bittiği ve Fransa özelinde buradaki darbe girişimlerini onayladıkları şeklinde yorumlanabilir.

Gine'de yaşanan herhangi bir darbe, ülkenin tarihi düşünüldüğünde aslında oldukça trajik konum almaktadır. 1957 yılında Fransa

Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'in Gine, Fransız Sudan'ı (bugünkü Mali), Nijer, Senegal, Fildişi Sahili, Yukarı Volta (bugünkü Burkina Faso), Dahomey (bugünkü Benin) ve Moritanya'yı kapsayan Fransız Birliği önerisini bu ülkelerin kendi halkları arasında yapılan referandumda çoğunlukla reddeden tek ülke Gine olmaktadır. Gine dışındaki tüm ülkelerin halkları %94-99 oranında bu oluşuma evet derken, Gine %95'lik bir oranda hayır demiştir. İkincisi, o dönemde Tanzanya, Benin, Cezayir gibi pek çok sosyalist ülkenin aksine Gine'nin de sosyalizmi benimsemeye çalışması ama bunu yaparken kapitalizmi terk etmemesi ülkenin bir diğer önemli özelliği sayılmaktadır. Gine anti-kolonyal tutumunu ülkede sürdürmek isterken bir yandan Marksist Leninist bir yönetime girmekte ve bir yandan da ülkedeki boksit gibi önemli madenlerin Batılı ülkelere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ihraç edilmesine izin vermemekteydi. Bu dönemde bir yandan Amerika'dan ekonomik destekler alıp Sovyet jetlerinin başkent Conakry'ye iniş yapmasına izin verilmezken bir yandan da Gana lideri Nkrumah'la Sosyalist Afrika Birleşik Devletleri'nin kurulması planlarını yapmaktaydı. Üçüncüsü, Gine'nin Yeşil Burun Adaları'nın bağımsızlık lideri Amilcar Cabral'a ve partisi Yeşil Burun Adaları'nın Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi'nin (PAIGC) hareketlerini kendi topraklarından yürütmesine izin vermesi şeklinde gelişmekteydi. Bu dönemde Cabral halkını Portekiz'e karşı mücadeleye çağırarak için Gine'deki Devrimin Sesi Radyosu kullanılmakta ve esir alı-

nan Portekizli askerler Gine hapisanelerine yerleştirilmekteydi. Dolayısıyla tarihsel ilişkileri bu şekilde ilgi çekici detaylar ile dolu olan Gine'nin darbe ile karşılaşması oldukça olumsuz bir durumdur.

5 EYLÜL 2021 DARBESİ VE TÜRKİYE-GİNE İLİŞKİLERİ

Darbe gerçekleşir gerçekleşmez bunu kınayan ve seçimle iş başına gelen hükümetlerin yasa dışı yollarla değiştirilmesine yönelik girişimlerin karşısında olduğunu duyuran Türkiye'nin Gine ile önemli ilişkileri bulunmaktadır. 1998 yılından beri Afrika kıtasındaki ülkeler ile daha yakından ilgilenmeye başlayan Türkiye ile Gine arasında 1997 yılında ticari ve ekonomik iş birliği, 2016 yılında turizmde iş birliği ile sağlık alanında iş birliği, 2017 yılında elektrik alanında iş birliği, hidrokarbon ve madencilik alanlarında iş birliği, karşılıklı yatırımların korunması

alanında iş birliği, çevre alanında iş birliği, 2018 yılında ormancılık alanında iş birliği, 2019 yılında tarım, hayvancılık ve balıkçılık arasında iş birliği, 2020 yılında askerî alanda iş birliği, kültür ve spor alanında iş birliği, eğitim alanında iş birliği olmak üzere toplamda 12 anlaşma bulunuyor. Bunun yanında Türkiye 2020 yılında Gine'ye 300.000 cerrahi maske, 50.000 adet N95 maske, 20.000 adet tulum, 30.000 adet PCR kan testi ve 30.000 adet Swab hibesi yapıyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Gine'ye 2016 yılında bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Condé ise Türkiye'ye 2016, 2017 ve 2018 yıllarında üç defa ziyaret düzenlemiştir. 2016 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansının (TİKA) bir koordinasyon ofisi açtığı, Türk Hava Yollarının da 2017 yılından beri doğrudan sefer düzenlediği Gine'de 2018 yılında Askerî Ataşelik de başkent Conakry'deki büyükelçiliğe bağ-

lanmıştır. Darbe girişimlerine ve yönetimlerine karşı kararlı tutum sergileyen Türkiye'nin genel olarak Afrika ülkeleriyle insani gelişim temelindeki dış politikası ile özel olarak Gine ile olan iş birliği çalışmalarının darbe gelişmesi ile kısmen olumsuz etkilenmesi ihtimalen bu durumun zamanla düzeleceği ve sivil yönetim ile geçmişteki gibi güçlü ilişkilerin süreci beklenmektedir.

5 Eylül 2021 darbesi Arap Baharı'ndan sonra Afrika kıtasında gerçekleşen 38. darbe hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Nijer 2010'da, Mali 2012'de, 2020'de ve 2021'de, Orta Afrika Cumhuriyeti 2013'te, Zimbabve 2017'de, Sudan 2019'da ve Gine 2021'de yönetimleri deviren darbeler olarak görülürken diğerleri darbe girişimi olarak konumlanmaktadır. Son on yıla bakıldığında her yıl ortalama dört Afrika ülkesinde bir darbe hareketinin gerçekleşmesi kıtadaki sivil-asker ilişkilerinin yeniden tanımlanmaya başladığına işaret etmektedir. Bu bağlamda zaten Batı Afrika'da, Doğu Afrika'da ve Güneydoğu Afrika'da eylemlerini arttıran terör örgütleriyle mücadele etmekte zorlanan Afrika ülkelerinin orduları mevcut sorunları da istismar ederek bölge halklarına kendilerini bekleyen sorunların en önemlisinin demokrasi eksikliği ya da ekonomik zayıflık değil iç ve dış güvenlik olduğunu bildirerek darbe yönetimlerine zemin aramaktadır. Sonuç olarak sivil yönetime geçmekte teoride istekli olduğunu iddia eden ancak uygulamada isteksiz ve dış destek konusunda da zorlanmayan bu orduların Afrika'daki demokratik gelişmeyi engellediği aşikârdır. ■